

***SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET***

SILVANA GAŠPAR

**ETNO-FILOLOŠKA BAŠTINA U SUVREMENIM
ZAPISIMA IZ VRHGORSKOGA KRAJA
(DIPLOMSKI RAD)**

***MENTOR
PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ***

SPLIT, SRPANJ, 2009.

Diplomski je rad obranjen _____ u Splitu pred povjerenstvom:

KAZALO

1. UVOD	4
2. LIRSKE PJESME	7
3. GANGA I PJESME UZ KOLO	12
4. LJUBAVNE PJESME	25
4.1. Uspavanke	25
5. BALADA	26
6. VJERSKA USMENA LIRIKA	29
6.1. Molitve protiv nevremena	33
7. EPSKE PJESME	34
8. PUČKI OBIČAJI	41
9. USMENE PRIČE	43
9.1. PREDAJE	43
1. Demonske predaje	44
2. Eshatološke predaje	46
3. Etiološke predaje	47
4. Povijesne predaje	48
9.2. LEGENDE	49
9.3. ANEGDOTA	52
10. USMENOKNJIŽEVNA RETORIKA	53
10.1. BROJALICE	53
11. MIKROSTRUKTURE	55
11.1. Zagonetke	55
11.2. Poslovice	57
12. RJEČNIK NEPOZNATIH RIJEČI	61
13. ZAKLJUČAK	65
SAŽETAK	66
SUMMARY	67
IZVORI.....	68
Vlastiti terenski zapisi	68
Popis kazivača i kazivačica	68
LITERATURA	70

1. UVOD

Usmena književnost je vrsta književnosti koja bi se zbog svoje dugotrajnosti mogla smatrati ujedno i njenom najdragocijenijom vrstom. Kada se nastoji obuhvatiti povijest književnosti određenog naroda, uvijek valja jednako vrednovati njezin pisani i usmeni oblik. Štoviše, ta bi ista povijest književnosti bila nedostatna bez svojih usmenoknjiževnih tekstova koji su stoljećima pronosili narodni život, običaje i kulturu te si na taj način priskrbili status tekstova itekako vrijednih znanstvenog proučavanja.

Narodna književnost, kako ju je u doba renesanse imenovao Michel de Montaigne a onda se krajem 18. stoljeća uvriježio naziv *anonimna književnost*, redovito je kroz povijest bila s nepravom podređena pisanoj književnosti, mada je ona njena prethodnica.¹ Podređenost usmene književnosti pisanoj danas uvelike dugujemo raznovrsnosti i atraktivnosti pisane književnosti te njenoj rasprostranjenosti. Međutim, usmena i pisana književnost se trebaju i moraju gledati kao dvije strane iste medalje i samim time moraju biti otvorene jedna prema drugoj u procesu interferencije koji je neizbježan između te dvije vrste književnosti.

Osim već spomenutih termina, usmenoj književnosti su tijekom vremena nadjevali i druga imena, poput Williama Thomasa 1846. koji se zalagao za termin *folklor*, dok se s druge strane u hrvatskoj usmenoj književnosti početkom 20. stoljeća rabio naziv *seljačka književnost* te od strane nekih povjesničara književnosti i *pučka književnost*. Neko vrijeme je bio aktualan naziv i *tradicionalna književnost*, mada se danas ipak ustalio termin *usmena književnost*.²

U povijesti hrvatske usmene književnosti Petar Hektorović zasigurno zauzima jedno od najistaknutijih mjesta jer se je, sugerirajući ugroženost narodnog blaga, zalagao da se usmena književnost mora i zapisati, ne samo 'govoriti'. To je i posvjedočio zapisavši u svom najboljem uratku, u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*, dvije bugaršćice, tri počasnice i jednu baladu. Skoro tri stoljeća kasnije, Stanko Vraz potvrdio je u *Kolu* Hektorovićeve zalaganja uz napomenu da svako zapisivanje usmenoknjiževnih oblika mora biti autentično, odnosno da se mora zabilježiti u svom izvornom obliku.

¹ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str. 11.

² Isto, str. 12.

U proučavanju ove vrste književnosti sudjeluju mnogobrojne discipline poput etnologije, antropologije, lingvistike, teologije, povijesti i dr. Kada govorimo o sustavu usmene književnosti, on izgleda ovako:

5. Lirska poezija
6. Epska poezija
7. Priče (pripovijetke)
8. Drama (folklorno kazalište)
9. Retorički (usmenogovornički) oblici
10. Mikrostrukture (poslovice, zagonetke)

Svaki od tih sustava ima svoje vrste i podvrste.³

Zasigurno nikada nećemo doznati ukupnost našeg hrvatskog narodnog blaga, sve što čini jedan narod narodom i što sačinjava njegov duh. Od vremena petorice braće Kluka, Lobela, Muhle, Kosenca i sestara Tuge i Buge koji su prema najstarijoj predaji preci Hrvata, zaboravljeno je i iščezlo vjerojatno nepojmljivo bogatstvo običaja, vjerovanja, vrednota, sudbina i života, no ono što je uspjelo prkositi vremenu i što su pojedinci iz naroda, držeći usmeno blago vrijedno zapisa, stoljećima prenosili i na koncu bilježili, ostaje kao dokaz i temelj kako našeg, tako i identiteta svakog naroda.

U ovom završnom radu zapisano je i obuhvaćeno, odnosno pokušala sam obuhvatiti dio narodnog života na području Vrgoračke krajine, konkretnije u zaseoku Umčani a umetnuti su i neki dijelovi koje sam dobila kao priče iz doba Turaka na području samog Vrgorca. Kazivači i kazivačice su mi uglavnom bili u srodstvu, točnije bake i djed s očeve strane, pa mi njihov pronalazak nije predstavljao veći problem, mada sam se tokom bilježenja ipak suočila s neminovnim posljedicama njihovih godina, tj. nemogućnošću preciznog prisjećanja određenih oblika. Kasnije, kada sam stvorila prikladniju atmosferu u kojoj se nisu osjećali «zaskočeno», rad je bio produktivniji i nekoliko puta su mi i sami naknadno dolazili da nadopune kazivanja. Sve zapisano što su mi kazivači poklonili iz svog sjećanja ostat će kao svjedočanstvo jednog nemilosrdne

³ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.12.

sredine koja je usprkos svoj bijedi i tragici koju je nosila, ostavila traga u njihovim životima iz kojeg su uspjeli iscrpsti jako vrijedno usmeno blago.

Jedan dio materijala sam već posjedovala pošto je bio zapisan 2004. godine istim povodom, tj. bilježenjem za kolegij Hrvatske usmene književnosti, a nadopuna je zapisana tijekom tekućeg mjeseca.

2. LIRSKE PJESME

U lirskoj usmenoj pjesmi prevladava osjećajnost pa je vjerojatno upravo zbog te karakteristike ona i najmnogobrojnija vrsta. Čovjeku je izgleda uvijek bilo potrebno da u pjesmi, kao u katarzi, izrazi vlastita osjećanja, stanja i iskaze. U hrvatskoj usmenoj književnosti bilježenje ove vrste počinje već u 15. stoljeću, a Juraj Šišgorić bio je prvi koji je dao bitne podatke o njenom izvođenju, dok se već spomenuti Petar Hektorović nametnuo kao prvi istaknuti folklorist.⁴

Klasifikacija usmene lirske pjesme je sljedeća:

a) Svjetovna usmena lirika :

- 1 Mitske pjesme
- 2 Obredne pjesme: Koledarske, Veseljanje, Jurjevske, Kraljičke, Ivanjske, Vukarske.
- 3 Posleničke pjesme: Žetalačke, Ribarske, Pastirske, Težačke, Putničke, Kiridžijske, Napitnice vinske, Pjesme uz žrvanj
4. Povijesne pjesme
5. Ljubavne pjesme: Zagledanje, Ašikovanje (ljubovanje), Zaruke, Svatovske, Život u braku, Uspavanke, Pjesme uz kolijevku i druge pjesme maloj djeci, Pjesma siročeta umrloj majci, Naricaljke (tužbalice).
6. Romance
7. Balade
8. Šaljive pjesme
9. Bećarac, ganga, natpjevavanja (dvostihovi)

b) Vjerska usmena lirika:

1. Adventske i božićne pjesme
2. Korizmene i uskrzne pjesme
3. Molitvene usmene pjesme
4. Prenja
5. Versificirane legende
6. Romarske pjesme⁵

PJESME (pjevale bi se uz čuvanje ovaca a ponekad i uz rad na polju)

Ja odo u vojnicu

*Ja odo u vojnicu,
A moja draga u bolnicu.
Ja se vrati iz vojnice
Pa prošetah do bolnice
I upitah: Časna sestro,
Jel' mi zlato još bolesno?
Časna meni odgovara:
Tvoje zlato mirno spava,
Prekrila ga crna tama,
Nad glavon joj zumbul plavi,
Umrla je rad' ljubavi.
Nad glavon joj cvijeće svako,
Ljubila je tebe slatko
Nad glavon joj cvijeće vene,
Umrla je radi tebe.¹*

⁴ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str 18-19

⁵ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str. 15.

Goranin Jure

*Goron iđe Goranine Jure
Pa se Jure s goron razgovara:
Blago tebi zelen goro moja,
Kad se tako omlađuješ često
U godini jednon ili dvaput
A ja Jure nisan ni jedanput.²*

Zelen gora

*Zelen goro, puna ti si jada
A srce moje još punije jada.
Gora će se osobodit jada,
Srce moje jada za nikada.³*

Srce moje

*Srce moje što si obolilo,
Zaboravi koga si volilo.
Srce moje boluje i ječi
Kad se sjeti draganovih riječi.⁴*

Durdevica

Zađe sunce za Neven Zagoru,

⁶ Kazivala Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima. Završila četiri razreda osnovne škole. Kad bi mi pričala kakvim je životom živjela, u ovoj bi mi rečenici sve rekla: "A kako je bilo! Bilo ti je tako jednon da san znala do podne kopat na polju a odma iza podne išla rodit dite, nije se nikad stajalo!" S majkom, bratom sestrom izbjegli 1944. u Egipat u El Shatt, u nepreglednu Sinajsku pustinju, da bi tu proveli 18 mjeseci zajedno s 26 tisuća ljudi. Danas više ne radi u polju, već u odmoru provodi umirovljeničke dane.

⁷ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

⁸ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

⁹ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

*Iz mora se izvoze junaci.
Brojila ih Đurđevica mlada.
Sve junake brojon nabrojila,
Samo nije do tri dobra svoja.
Prvo dobro, brata rođenoga,
Drugo je divera ručnoga
A treće je Đurđa gospodara.
Za Đurđon bi lice nagrdila,
Za diveron kose porizala,
Za braton oči izvadila.⁵*

Sunce moje, ogrijanje moje

*Sunce moje, ogrijanje moje,
Bez tebe mi razgovora nema.
Bez tebe i brez brata tvoga,
Brata tvoga i miseca sjajnoga.⁶*

Kad si meni govoriša

*Znaš li dragi bolan bija
Kad si meni govoriša
Da ćeš meni vjeran biti
Da me nećeš ostaviti.
A sad vidin da me varaš,
S drugon ljubav ugovaraš.⁷*

Zagorkinja i Primorkinja

*Ja san Zagorkinja Primorkinju zvala:
Drugarice sa morskoga žala,*

¹⁰ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

¹¹ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

¹² Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

*Jadna li si bez gora, bez planina
A kod tebe se ni gusle ne čuju
Nit' u kolu momci poskakuju
Nemaš cvića, pjesme ni junaka,
Ni Miloša, ni Kraljević Marka!*

A ona njoj:

*Hvala vilo na znanju i na daru,
Klanjam ti se na morskome žalu
Koji brani naše sinje more!
A ova njoj:
Al odsada i moje je more
Moja duša njemu slavno poji,
Zapjevajmo moja morska vilo,
Zapjevajmo što je nekad bilo!⁸*

U brdu kuća mala

*U brdu kuća mala,
Na njoj su prozora dva.
Na prozor sjela djeva,
Ko ruža proljetna:
Šta radiš djevo mlada,
U tu prekrasnu noć.
Moj dragi zvijezdo sjajna,
Reko si da ćeš doć!
Tri noći prošle su,
Tebe nema još
Moj dragi zvijezdo sjajna,
Kad ćeš mi doć.⁹*

¹³ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

Zašto si me ostavija

*Moj dragane bolan bija,
Zašto si me ostavija!
Il' ti nisan vjerna bila
Il' te nisan ja volila.
Ako misliš drugu ljubiti,
Uzmi pušku pa me ubij.
Zakopaj me pokraj puta,
Kud prolaziš češće puta.
Zakopaj me pokraj staze,
Nek' me tvoje noge gaze.¹⁰*

3. GANGA I PJESME UZ KOLO

Oblici koje sam zapisala nazivaju se gangom i zapisani su kao dvostihovi, međutim neki od njih imaju više od dva stiha a izvodili su se u različitim situacijama – od radnih do onih slavljeničkih. Sadržaj im je pretežno satiričan.¹⁶

*Gango moja, ko te je iznija,
Sve mu đava ćaćino odnija!*

*Džaba govor čitavoga svita,
kad se vole dva rumena cvita.*

*Moj kolega rano ti si lega,
Do zore bi piliće izlega!*

Oj divojko Mire, ubole te strile,

¹⁴ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

¹⁵ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

¹⁶ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str. 127

Tvoje oči za 'lada mi bile.

*Sveti Petre rodon iz Vrgorca,
Majke Šperke, čaće Jercegovca.*

*I ja bi se oženija dide,
Da mi mala korubine ide.*

*Što si gade brenovao kosu,
A staru majku ostavija bosu!*

*Dušmanice, što mislila meni,
Sve se ono dogodilo tebi!*

*Dušmanice visila o grani,
Ti se moje mladosti okani!*

*Volin momka iz tuđega sela,
Neka više podere cipela!*

*Dragi dragoj na rastanku zaželi
laku noć,
Ona njemu tužno:
Dragane, kada ćeš mi doć!*

*Svekar leži, svekrvica reži
Dođi đavle pa oboje sveži.*

*Kad zapivan ja i moj kolega,
Digla bi se cura da je legla.*

*Mala moja, moj nevene,
'Ko te ljubi misto mene.
Moj dragane nije niko,
Čekan tebe moja diko!*

*Vrag odnija brda i doline,
Koje su nas draga zaklonile!*

*Ja san cura, ime mi je Mila,
Nema momka s kime nisan bila.*

*Ne voli me svekrva ni svekar
Pa ni zava, odnija je dava.*

*Ustaj snajo, ustaj mili rode
Da peremo košulje, donesi mi vode*

A ona:

*Aj svekrvo na polje i ugasi svijeću,
Jesan li ti rekla da radit neću!*

*Bijela bluza sva mokra od suza,
Sve zbog lole što ga druge vole*

*Da san znala da ću na udovca,
Ne bi plela čarape od konca.*

*Jeste li se umorile žene,
Na oboru protresajuć' mene!*

*Moj dragane tvoja majka rekla
Da mi ne bi zadruga dotekla.*

*Ajde dragi pitaj svoje nane
Šta je dosad kupovala na me.*

*Kolo igra pet, šest djevojaka,
Ne čuje se glas od momaka.
Ajte momci u kolo igrati
Dok se starac do mene ne vati!*

*Moj se dragi rodija na Visu,
Moje ga oči vidile nisu.*

*Moj dragane jadi moji,
Na granici straža stoji.
Straža stoji, straža gleda,
Meni tebi doći ne da!*

*Moj dragane kad u vojsku pođeš,
Nemoj moju kapiju da prođeš.*

*Nogon stani, maramicom mani,
Da se meni ne svete dušmani.*

*Nemoj meni govoriti oče
Da ti vino i rakiju ločen!*

*Nećeš više govoriti majko:
Pada kiša, spavaj sine slatko.*

*Kad san bila ja malena beba
Nisan znala da mi ljubav treba.*

*Drugarice lipa, brata tvoga
Daj ga meni ja ću tebi moga*

*Drugarice ja bi ti ga dala ,
Da ga nisan drugoj obetala.*

*Žen' se sine, ima djevojaka
Ne probiri, jednaka je svaka.*

*Svekrvice, veži sina slamom
Ako hoćeš da ne ide za mnon.*

*Ko je reka kukala ga sreća
Da je moja djevojka noseća.*

*Vidit ćemo na Svetoga Petra
Koja baba ima novog zeta.
Vidit ćemo na Veliku Gospu
Kojeg momka zapalo u vojsku.*

*Sinoć dragi doša da me pita,
Ja mu dala novine da čita.*

*Sinoć dragi doša da me ljubi,
Još mu lanjska pura oko zubi.*

*Neću majko za sina jedinka,
Mlađi diver, to je moja dika.*

*Neću majko di je puno braće,
'Ko će đavlin okrpiti gaće.*

Dodji dragi, ni'ko znati neće,

Sakrit ću te u šareno cvijeće

*Moj dragane ime ti je Ante,
Moja majka meni ne da za te.*

*Moj Dragane ime ti je Toma
Al mojoj majci ne dolazi doma.*

*Kažu meni da se udat neću
'Ko je moju pročitao sreću.*

*Da si dragi ti pameti moje,
Ne bi nitko znao za nas dvoje.*

*Šta ću Bože, svekrva mi mrije,
Oči plaču, srce mi se smije.*

*Ja malena, suknjica šarena,
Svaka šara po tri momka vara.*

*Selo moje volila te ne bi,
Da se nisan rodila u tebi.*

*Oj Umčani selo premaleno,
Ispod tebe jezero skriveno.*

*Ja malena, moja lola veća,
Gledamo se godina je treća.*

*Nisan znala, nisan virovala
Da je mlađe poljubiti slađe.*

*Stari momci kad vas cure neće,
Lavčevića radi poduzeće.*

*Sveti Ante čoban bija,
Spuže peka, pa ih ija!*

*Udala se, privikla se ne bi,
Majko moja vratit ću se tebi.*

*Alaj san se bogato udala,
Prvo jutro ručak san zajala.*

*Svilenica, maramica, lepršava mala,
Kolo vodi djevojčica a dragana zvala:
U kolo se uhvati, ruke oko mene
Ja ću tebi usne k'o ruže rumene.*

*Grmi, sijeva, nevrijeme se sprema
A ciganke, varošanke još iz sela nema.*

*Prsten , vera oboje se daje
Hvala dragi, nisan za udaje.*

*Ja kroz selo, nitko se ne čuje,
Mala moja tko mi te miluje.*

*Ja kroz selo, svak u selu spava,
Samo mi se moja mala javlja.*

*Cviće moje i ja bi te brala,
Nemam dragog kome bi te dala.*

*Ja malena, kupusovo zelje,
Ja san moga dragana veselje.*

*Veli kruna što na glavi stoji,
To je dika roditelja mojih.*

*Udat ću se, neću biti nona,
Udat ću se za dragoga moga!*

*Mala moja, moj nevene,
Kako živeš ti bez mene!
Ja bez tebe, tako-tako,
Ti bez mene baš nikako!*

*Mala moja, milovanje moje,
'Ko li ljubi sada usne tvoje.
'Ko li mrsi tvoje ruse kose,
'Ko miluje tvoje noge bose.
Srce 'oće milovanja tvoja,
Željno čekan kad ćeš biti moja!*

*I rešeto srce ima,
Društvo nam se sviđa svima.
Ajde društvo biraj para,
Da vidimo da li valja.*

*Kako će ti biti žena,
kad ti nema do ramena.
Kako će ti biti muž,
kad je mali kao spuž.*

*Ja san mala curica iz Like,
Dalmatinko, ostat ćeš bez dike.*

Udovice ne namiguj na me,

Nisu tvoje oguzine za me.

*Volila bi poljubiti zmiju,
Nego momka zelenih očiju.*

*Volila bi skočiti u more,
Nego otić' u nečije dvore.*

*Dođi meni ako čuješ zvonce,
Ja ti čuvan ovce!*

*Mala moja crkla maci svojoj
Uvik ti si na pameti mojoj.*

*Dođi dragi dovečer u mene,
Zapitaj me u moje matere.*

*Ako bi me moja majka dala,
I ja bi se mlada obetala.*

*Mjesečina divno sja,
Pod prozorom drage stojim ja!¹¹*

U starija vremena, točnije u doba mladenaštva mojih baka i djedova, djeca su morala ustajati u ranu zoru da bi uspjeli do sedam sati, kada počinje nastava, odvesti ovce na pašu. To se govorilo na 'popas'. Naravno, nekima se nije išlo pa su spjevali prigodne pjesmice, koje su pjevali kao gangu:

¹⁶ Kazivala Ljilja Gašpar, rođ. Barbir 1946. u Draževitićima (Barbiri). Završila četiri razreda osnovne škole. Danas živi s mužem Perom u Umčanima, gdje se bave poljoprivredom. Vesela i vedra, izgledala je kao da je jedva dočekala da joj se uz kazivanje vrati miris prošlih "lipih vrmena".

*Ovce moje stojte mi u toru,
Doće vami čoban na motoru.*

*Pivaj moje drvo javorovo,
Neka pukne srce draganovo.*

*Moj dragane zašto me ostavi,
Zar ti mene mladu zaboravi.*

*Pitaju me odakle si Žuti,
Od Mostara, Hercegovac ljuti.*

*Oj motiko razbit ću ti uši,
Ti si mojoj dodijala duši.*

*Vidi momka, vidi mu kaputa,
Sve na kredit, rano moja ljuta.*

*Pomrčina, ja izađoh vanka,
U terlucin da ne čuje majka.¹²*

Osim gange, u različitim prigodama su se pjevale i izvodile pjesme u kolu, mada je to najčešće bilo neradnim danom, nedjeljom, kada je to bila prilika i za razbibrigu i odmor u istome.

Tancaj, tancaj

*Tancaj, tancaj tancale,
Zdravo mali Martine!
Pošto su ti jabuke?*

*Jabuke su po šolad,
A naranče po dinar.
Zdravo mali gospodar!*¹³

Ide magla s magličin

*Ide magla s magličin,
Eto popa s popičin!
Jedni će te bockati,
Drugi će te žicukati
Treći će te k vragu dati!*¹⁴

Ante i Ivane

*Moj dragane, Ante i Ivane!
Antu 'oću a Ivana neću,
Bi Ivana ne valja mu seka,
Žali bože cipela i cveka!*¹⁵

Prepelica boga moli

*Prepelica boga moli
Da čobane kuga mori,
Da na polja ne silaze,
Da joj gnijezda ne nalaze.*¹⁶

¹⁷ Kazivala Ranka Barbir, rođ. Gašpar, rođena 1960. u Umčanima. Završila osam razreda osnovne škole. Živi u Draževitićima i s mužem Nevenom se bavi poljoprivredom.

¹⁸ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

¹⁹ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

²⁰ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

²¹ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

Tankovita Jela

*Tri su bora u po redu rasla
I međ' njima tankovita Jela.
Bori rasli nebu u visine,
Zaklanjali tankoviti Jelu
Od oluja i sjevera ljuta,
Da joj grane u jesen zelene.
To ne bila tri bora zelena,
Već to bila tri brata rođena
I međ' njima seka jedina.
Braća svoju seku milovali,
od mila joj nože sakovali.¹⁷*

Nisam uspjela dovršiti pjesmu jer je kazivačica već odavno zaboravila kako završava.

Doći ću ti mala moja

*Doći ću ti mala moja, za dvi, tri godine
Ako mlađan ja u borbi tamo ne poginem.
Ako ti se živ povratin,
Donit ću ti lipi dar,
Žarku ljubav srca našeg
Donit ću prid oltar.
A ako se živ ne vratin
Udaj se draga ti
Al' se sjeti prošlih vrimena
Kad smo se voljeli mi.¹⁸*

Čija li je divojka

²²Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

*Čija li je divojka,
Čija li je trava,
Čija li je djevojka
Rumena i plava.
To je moja livada,
To je moja trava,
To je moja divojka
Rumena i plava.
Pokosit ću livadu,
Pokosit ću travu,
Poljubit ću divojku
Rumenu i plavu.*¹⁹

Češalj i pomada

*Majko moja umirem ti mlada
A ostaje češalj i pomada.
Češalj podaj drugarici mojoj
A pomadu namaži me mladu.*²⁰

Ko prolazi neka čita

*Moj dragi drugu ljubi
A mene ostavlja,
Al' ja ga kleti neću,
Ja san ga voljela.
Ako misliš drugu ljubiti,
Uzmi pušku pa me ubij
I napiši ime moje*

²³Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

²⁴Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

²⁵Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

*Na vr' gore Brštanove.
'Ko prolazi neka čita,
'Ko ne zna, neka pita!'²¹*

4. LJUBAVNE PJESME

U ljubavnim lirskim pjesmama, kako i sam naziv nalaže, prevladava ljubavna tematika – obostrani ljubavi jadi, žalost zbog neuzvraćene ljubavi, čekanje dragog, udvaranje dragoj, zaručničke, svatovske i ine pjesme koje se dotiču ljubavnih tema. No, valja tu ubrojiti i ljubavi drugačije naravi poput majčinske ili roditeljske ljubavi, te ljubavi prema domovini. Tako možemo govoriti o uspavankama, pjesmama uz kolijevku, pjesmama siročeta umrloj majci, naricaljkama i rodoljubnim pjesmama.²²

4.1. USPAVANKE

Uspavanke su vrsta ljubavne pjesme koje su prepoznate u svim civilizacijama svijeta i njihov nastanak je ravnopravan nastanku ljudske zajednice. Uglavnom su ih pjevale majke brižno uspavljujući dijete te na taj način iskazivale ljubav koju tijekom dana nisu od mukotrpnog rada uspjele pokazati. Makar je takav slučaj sa sljedećom uspavankom koju mi je baka kazivala za ovaj rad, a nježnost kojom ju je izgovarala mogla se i vidjeti i opipati.²³

Cuni, nini

*Cuni, nini na planini
Svari puru pa začini.
Podaj dici u zdilici
Nek' idu u školici.
A za puru masti nema,
Loša nam se zima sprema.
Dili, li li, dili li,*

²⁶Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

²² Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.79.

*Snivaj, spavaj moj mili!*²⁴

5. BALADA

Naziv balade potječe iz Provanse, od riječi *balar* što znači plesati i od keltske riječi *balad* koja označava narodnu pjesmu. U baladi se uglavnom tematizira nesretna ljubav mladića i djevojke koja redovito završava tragedijom, no u hrvatskim baladama se mogu pronaći i druge teme poput vjerskih obraćenja, povijesnih osoba i događaja i dr. Narednu sam baladu zapisala dijelom u stihu, dijelom u priči jer se kazivačica nije mogla prisjetiti preciznih stihova u nekoliko navrata.²⁵

Dragutin i Katica

Momci, djeve, svi da ste mi zdravo

Kazat ću vam po istini pravo

Jedan slučaj ljubavi velike,

Što se zgodi usred Amerike.

Bila dijeva od roda bogata,

Imala je jedinoga brata

Mnogi momci djevu su prosili

Svi od roda bogata su bili

Ona svakom ponosito reče

Da se mlada udavati neće

Jednog dana brat joj progovori:

Draga sestro sad mi odgovori

Što se moja seko ne udaješ

Za mladića nijednog ne haješ

Mnogi su te dosad prosili

²³ Isto, str.98.

²⁴ Kazivala Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece. Završila četiri razreda osnovne škole. Izbjegla u El Shatt 1944. god. Živjelo se suviše teško i bilo je pravo umijeće uopće preživjeti u to vrijeme sudeći po bakinom kazivanju. Znam pouzdano da je život nije nikad nije mazio a pogotovo kad je ostala udovica s šestero djece a da nije ni četrdesetu navršila. Malo tko je imao takav surov život. I danas se još uvijek bavi poljoprivredom.

²⁵ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008.,str.108.

*Svi od roda bogata su bili
A ti svakom ponosito reče
Da se mlada udavati nećeš?
A moj brate jedini u Boga,
Otkrit ću ti tajnu srca moga
Dragutina po imenu zvana
Od mojega srca izabrana
A sad mi ga neka Kata ljubi,
za njom mi se moje zlato gubi
Ajde brate do njegova stana
Propitaj se za moga dragana
Pođi do njegove kuće,
Dal' me voli jel' to moguće!*

*Unda je brat iša do njegove kuće, ali mu je samo majku naša i pita je za Dragana.
Ona mu reče da Dragan na put iša, al' on unda nađe na stolu od Katice sliku pa je ponese sa
sobom sestri. Sestri reče da Dragutina nije naša, al' je naša Katičinu sliku. Sestra mu tada
govori:*

*Kad si naša Katičinu sliku
Ja ću sad početi borbu veliku.*

*Unda je ona u ime Dragutina Katici pismo napisala. Piše u njemu da Dragutin piše
Katici pismo da joj eto njena slika i da traži drugoga mladića, pa se Katica na to odlučila ubiti
i utopila se. Ribari su je pronašli u vodi i donili u svoju kuću. Dragutin, kad se s puta vratija,
iša Katicu tražiti kod gazdarice al' je nije naša. Gazdarica mu reče da je Katica nestala al' da
ništa nije sa sobom ponila:*

*Bijela roba sva na mistu stoji,
Zato ti se i nesriće bojin.
Neka mis'o na pamet mu dođe,
Do ribarskih kuća da on pođe.
Tamo nađe dvije djevojčice
Di pletu vijenac*

*Od ružice i poljske ljubice.
Tad Dragutin djevojke upita:
Za kog' van je ta zelena kita,
Komu ćete nakititi lice
Sa cvijećem od poljske ljubice?
Djevojke mu kazivati stanu
Da će kitit' jednu djevu mladu
Koja se je noćas utopila.
Kad je ura po po' noći bila,
Tad Dragutin djevojke upita:
Di počiva ta mrtva dika?*

Divojke su mu unda rekle da je u ribarskin kućama.

*Kad Dragutin Katicu ugleda:
Kato, Kato zelena jabuko,
Srca moga privelika muko!
Šta učini suparnica tvoja,
A sad misli da će biti moja!
Neće nikad moj anđele mili,
Tvoj se dragi od tebe ne dili!
Pa odstupi malo od kreveta,
Bilježnicu izvadi iz džepa.
Nekoliko listova otpara
I po njima poče da ih šara:
Prijatelju i dragi i mil,i
Prve moje ti želje učini.
Prija svega mene ukopat ćeš,
Unda pismo mojoj majki dat ćeš:
Majko moja nije ti se ispunila nada
Da ćeš mene oženiti mlada.
Sa Marijom ti si se sastala
I Katici pismo napisala.*

*Unda je mater od tuge zanimala, a Katica kad ti to čû, baci se kroz prozor, polomi se živa i tako je završila.*²⁶

6. VJERSKA USMENA LIRIKA

U vjersku usmenu liriku ubrajaju se molitvene pjesme, prenja i versificirane legende. Hrvati su već u sedmom stoljeću prihvatili kršćanstvo, a vjersku usmenu liriku našeg naroda možemo pratiti od trinaestog stoljeća sve do danas. Te su pjesme svjedočanstvo duboke religioznosti našega naroda koji je svoju vjeru uspio sačuvati kroz stoljeća uprkos tuđinskoj vlasti.

Prema podjeli godišnjeg vremena po crkvenome učenju na Advent, Božić, Korizmu, Uskrs i Vrijeme kroz godinu, mogu se klasificirati i molitvene pjesme na:

- a) Adventske i božićne
- b) Korizmene i uskrsne
- b) Svetačke.²⁷

Toj klasifikaciji mogu se dodati i: Molitvene pjesme Mariji, Molitvene pjesme Isusu, Jutarnje, Večernje, Obredne, Prigodne, Općinske (priporuke).²⁸

Ove molitve moja baka, kazivačica, i danas jednako usrdno moli te ne može proći niti jedan dan, bio tegoban ili malo manje tegoban, da ih ne izmoli i zatraži blagoslov.

Oče naš, kovrljaš

Oče naš, kovrljaš,

²⁶ Kazivala Zorka Gašpar, moja susjeda, rođena 1942. u Umčanima, udovica Jure Gašpara. Završila četiri razreda osnovne škole i čitav se život bavila poljoprivredom. Kazivala mi je s popriličnom mukom jer je sjećanje po tom pitanju već godinama slabo služi i ono što sam uspjela zapisati dijelom je u stihu a dijelom u priči. Završila je kazivanje s obeshrabrujućom konstatacijom za moj daljnji rad: Tko ti god išta zna, svaki je već pokojni! Živi u Umčanima sa sinom, nevjestom, dvoje unučadi i netom rođenom praunukom.

²⁷ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str. 128.

²⁸ Isto, str. 128.

Kovrlj jesi, kovrlj nisi!
Spasi Bože duše naše,
Kano sveto tilo Vaše.
Priko kuće pride ralo,
Nije ralo, već branalo
Cik, bik
*Amen.*²⁹

Gospe moja

Gospe moja, kripi mene
Da mi tilo pripočine,
Da mi duša ne pogine,
*Amen.*³⁰

Andele moj dragi

Anđele moj dragi,
Moj čuvaru blagi,
Čuvaj me da živim,
*Da ništa ne skrivim.*³¹

Bože dragi

Bože dragi,
Oslobodi me zmije,
Vuka i pauka,
*Njihova cika i jauka!*³²

²⁹ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

³⁰ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

³¹ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

U narodu je uvijek postojala bojazan od «vraga» u ljudima, ljudske zlobe i što im ona može napraviti u životu te su uglavnom žene često u sebi molile, «zlu ne tribalo», kako bi se zaštitile od svake zle sudbine. Vrlo je često bilo da se moli i za samu kuću i njene ukućane, pri čemu bi se škropilo krštenom vodom.

Poletila ptica sveta

*Poletila ptica sveta,
Priko grada Betlema
U kljunu vode nosila.
Mliko joj popadalo,
stine joj popadale,
Ureka malih, ureka velikih,
Dva urekla, tri odrekla
Otac, Sin i Duh Sveti,
Amen.³³*

Tri puta se moli pa jedno Vjerovanje i škropi se krštenom vodom.

Podigli se svi roci i proroci

*Podigli se svi roci i proroci,
Po svin zemljan znanin i neznatin
Da ureknu sve živine
i sve lipote i sve dobrote.
Susrela ih sveta Ana,
Gospina majka
I ona ih upita:
Kuda ćete vi siroti proroci?
'Idemo po svin zemljama,*

³² Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

³³ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

*znanim i neznanim,
Da ureknemo sve živine,
Sve lipote i sve dobrote.'*
Govori in sveta Ana:
Vratite se natrag,
ne znalo van se za trag,
Nestalo van traga,
kano po brdu maglice
A u polju vodice,
Ureka malih, ureka velikih
Dva urekla a tri odrekla,
Otac, Sin i Duh Sveti,
*Amen.*³⁴

Tri puta se moli pa jedno Vjerovanje i škropi se krštenom vodom.²²

Grgur papa

Grgur papa na dvanest marta,
Zmije polizu, tice u gnjizdur.
Sunce žarko pusti zrake
Ogrij moje mrzle šake!

Blagoslov kuće se po običaju odvijao na Sveta Tri kralja ili Bogojavljenje, a najstariji ukućanin bi uzeo škropljenu vodu i molio:

Po znamenju svetog križa Isusova
Kripost Boga velikoga:
Gospa sidi nasrid kuće,
Svi anđeli oko kuće

³⁴ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

²² Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

*A Isus povr' kuće.
Ŭde stvari, biŹ'te od kuće,
Da vas je trista, ne moŹte niŹta!*³⁵

Onda se nakon te molitve ide u tri kuta kuće i moli OćenaŹ i Zdravo Marijo.²³

6.1. MOLITVE PROTIV NEVREMENA

Nekad, kada bi prijetila opasnost od tuće ili većeg nevremena a bilo vrijeme berbe, Źene bi ispred kuće postavile u oblik kriŹa motiku i «maŹklin» te bi molile Boga da ne bude veće krupe. Za to vrijeme na crkvi bi zvonilo zvono jer se vjerovalo da će tako rastjerati crne oblake. Dok bi sijevalo i grmilo, one bi u sebi molile:

*Iru Iru Irudice,
Majka ti je poganica,
Od boga prokleta,
Od svetoga Ilije sapeta.
U gorici tuli rog,
Pomoga nas mili bog
I Sveti Ivan ognjeni
Koji od nas groma odgoni.
Pucaj grome u puste gore,
Gdje Gospa ne kleći,
Gdje zvono ne zveći,
Gdje pivac ne piva
Gdje ljudi ne stanuju.*³⁶

³⁵ Kazala mi je spomenuta Neda GaŹpar, moja baka po majci, roćena 1935. u obitelji zidara Josipa GaŹpara koji je imao joŹ ćetvero djece.

²³ Kazala mi je spomenuta Neda GaŹpar, moja baka po majci, roćena 1935. u obitelji zidara Josipa GaŹpara koji je imao joŹ ćetvero djece.

³⁶ Kazivala Ljilja GaŹpar, roć. Barbir 1946. u DraŹevitićima (Barbiri). ZavrŹila ćetiri razreda osnovne Źkole. Danas Źivi s muŹem Perom u Umćanima, gdje se bave poljoprivredom. Vesela i vedra, izgledala je kao da je jedva doćekala da joj se uz kazivanje vrati miris proŹlih "lipih vrimena".

Također je u nekim obližnjim zaseocima bio običaj da se, za nevremena, iz kuće izbaci sve metalno što bi u njoj bilo, pošto se mislilo da će se tako nevrijeme prestati zajedno s krupom. Međutim, i sami su mi rekli da to gotovo nikad nije uspijevalo.

7. EPSKE PJESME

U ovoj vrsti pjesme se epskom tehnikom pripovijedaju najčešće sudbine određenih osoba, značajni događaji i pojave. Epska poezija također seže do najstarijih civilizacija što opravdava i mitski svijet koji je izraženiji u njima. U epskoj poeziji hrvatske književnosti najviše su se opjevali slavni junaci i važniji povijesni događaji.³⁷ Narednu pjesmu mi je ispričao u dahu prije šest godina djed po ocu, no danas su mu u sjećanju ostali samo njeni tragovi. Srećom, zbog seminarskog rada za Hrvatsku usmenu književnost, pjesma o Senjaninu Gavranu ipak nije ostala zaboravljena.

Senjanin Gavran

*Nit grmi nit se zemlja trese,
Nit udara more od brigove
Već pucaju na gradu topovi.
Šemluk čini Ostroški vezire,
Jer je vridna roba za robiju
Po imenu Senjanin Gavran,
Pa on pali od boja topove.
Šemluk čini za petnaest dana,
Svaki danak u nedilji dana,
Pa mu vezir tiho govori:
'Poturči se Senjanin Gavrane,
Dat ću tebi kulu u Ostrogu,
Kulu takvu kakva je i moja!
Al mu Gavran tiho odgovara:
'Neću ti se junak poturčiti
Za sve blago cara čestitoga.'*

³⁷ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.204.

*Kad to čuje Ostroški vezire,
On doziva slugu Huseina:
'Huso moja, draga slugo moja,
siđi doli u mrku tamnicu,
Vadi sužnja iz one tamnice
I baci ga u dublju tamnicu.'
Husa sluga pogovora nema,
Vadi sužnja iz one tamnice
A baca ga u dublju tamnicu.
Bućnu voda do bijela vrata,
Po njoj lizu guje i akrapi,
Lasica mu ore nausnice.
Na nj još baca alku, gvožđe teško
Na njoj sidžim sedamdeset oka.
Cvili junak kao guja ljuta,
U tamnici Ostroškog vezira,
Pa doziva Ostroškog vezira:
'Gospodare, Ostroški vezire,
tamnica mi kuća dodijala.
Evo punih sedam godin' dana
Da tamnujem u tvojoj tamnici.
Ja ne znam kad mi lito dođe,
Nit' znadem kad mi zima prođe.
Il' me sici, il' me priprodaji
Il' osici mi sa ramena glavu,
Tamnica mi tvoja dojadila.'
Vezir njemu na to odgovara:
'O Gavrane, kurvino kopilo,
tvoja cijena hiljadu cekina
i na moru velika gemija.
U gemiji tri hambra zlatna.
Još gavrane od zlata sinija,
Na kojoj je guja šarovita,
U čeljusti drži kamen dragi*

*Štono tebi svitli večerati
U po' noći, kao u po' dana.
Još Gavrane, kurvino kopile,
Još ću tebi cijenu pokazati
Iz podruma tvoje kule bile,
Oba konja, Modru i Sivalja,
Na kojim si kurvino kopile
Za dvadeset dvi godine ti harao,
Mejdan odnosio,
Svu si tursku zemlju poništio.
Cura od tebe porasti ne smije
Koju nisi zarobio svinjo,
A momak se podgojit ne može
Koga nisi pogubijo more,
Još ću tebi cinu pokazati.
Tvoja seka Jela, jedinica,
A i Manda, tvoja ljuba virna
Koja prva Turkinja je bila,
Ti Gavrane jesi pokrstio,
Za vjernu ljubvu oženijo.'
Kad to čuje Senjanin Gavrane,
Odgovara Ostroškom veziru:
'Gospodare, Ostroški vezire,
neću dati seke ni ljubovke.
Neću s njima život otkupiti,
Volim ovdje kosti ostaviti.'
Gavran kuka u dubokoj tamnici,
Al' ga čuje poštar knjigonoša
Pa Gavran bogom zamoljiva:
'Bogom brate, pošta knjigonoša,
primakni se mojoj tamnici
da ti rečem do dvi do tri riči:
'Ajde otiđi u kitnu čaršiju
donesi mi list kartije bijele*

*i crnica čim se pismo piše
da napišem knjigu jadovitu,
da je šaljem mojoj staroj majci.'*
*Ode poštar u kitnu čaršiju,
Čaršija je pusta, zatvorena,
Odatle se poštar povratija
I Gavranu tiho odgovara:
'Čaršijaje pusta, ne mogu ti donijet
List kartije bile
Ni crnila čim se pismo piše.'*
*Kad to čuje Senjanin Gavrane,
Pa poštaru tiho odgovara:
'Bogom brate, pošta knjigonoša,
sačekaj me par minuta,
napisat ću knjigu šarovitu.'*
*Zatim od rukava komad otkrojio,
Iz obraza krvi natočio
I napiše pismo žalovito
I u pismu o staroj majci piše:
'Zbogom ostaj, moja stara majko,
ja sam tebi teško osužnija
u tamnici Ostroškog vezira.
Vezir me je cinom ucinija
Da prodajem po moru gemije
Iz podruma naše kule bile,
Oba konja, Modru i Sivalja.
Pa udaji seku i nevistu,
Mene kuća nikad vidit neće.'*
*Kad je Gavran rukav napisao,
pa ga baci pošti knjigonoši,
još mu Gavran nausnice kaže:
'Zbogom brate, pošta knjigonoša,
da' bi tebi stotinu dukata,
al' brate ja u sebe neman,*

*kada dođeš mojoj kuli biloj,
dat će ti ih moja stara majka.'
Odatle se poštar uputi.
Kad je stiga' Gavranovoj kuli
A prid kulom netko cvili ljuto,
A to biše Gavranova majka
I spominje svog sina Gavrana.*

U to doša pošta knjigonoša, pa njoj daje pismo od Gavrana. I kad je stara pismo proučila, još se više majka ražalila, pa kuka stalno i spominje svog sina Gavrana. Stara mislila da je niko ne gleda, al' je gledala ćerka i nevista sa prozora gavraneve kule:

*Svekrvice, majko Gavranova,
Oklen knjiga, od koga li grada?
Da li je knjiga od kakva junaka,
Zove li našeg na mejdan Gavrana?
Bijela njemu usanula ruka,
'ko ti takvu knjigu nakitija,
tebi staroj žalosnoj majci!
Svekrva joj tiho odgovara:
Šuti, ne luduj nevistice draga,
Ovo je knjiga našega Gavrana.
Posla mi je pismo jadovito
Da prodajem po moru gemije,
Iz podruma naše kule bile
Oba konja Modru i Sivalja,
Da udajem ćerku i nevistu,
Da ga kuća nikad vidit neće.
Kad Manda takve riječi čuje,
Stavi skuta i ode kroz kulu,
Pa se spremi u kitnu čaršiju
Pa uzima delijsko odijelo
Jedno sebi, drugo seki Jeli.
Odatle se Manda povratila,*

*Pa ona ide kuli u podrume,
Sedla konje Modru i Sivalja
Jednog sebi, drugog seki Jeli.
Carski ferman jesu napravili,
Odsedlaše konja od mejdana,
Baciše se konju na ramenja.
Dobri im se konji zaležali,
Ne gledaju vrata od avlija,
Poprijeko tamo amo skaču
Kud god pošli, do Ostroga došli.
Pod Ostrogom šator razapeli,
K njima dolaze ostroška gospoda,
Te ih gledaju dvije carske sluge.
Dolazija Ostroški vezire,
Onda veli ljuba Gavranova:
Gospodaru Ostroški vezire,
Mi dvojica dvije carske sluge.
Posla nas je car od Stambola
Da tražimo Senjanin Gavrana
U tamnici Ostroškog vezira.
Ako njega ne nađemo živa,
Za njegovu 'oćemo tvoju glavu.
Odgovara Ostroški vezire:
Bora vami dvije carske sluge,
Nemojte mi voditi Gavrana,
Dat' ću vami po' Ostroga moga
I još prida hiljadu dukata.
Na to Manda neće ni da čuje,
Već se skoči na noge lagane,
Uvatiše Ostroškog vezira,
Svezaše ga konju za repove,
Pohitaše Ostroškom dolinom,
Zatim viču ostroška gospoda:
Bora vami dvije carske sluge,*

*Vratite nam našega vezira,
Dat' ćemo vam Gavran Sinjevića!
Odatle se sluga povратиše,
Pravo idu tamnici na vrata
I izvode sužnja iz tamnice.
A kakav je Sinjanin Gavrane,
Ni žena ga poznati ne more,
Brada mu je do svilena pasa,
Kosa mu je do zemljice crne,
Pola stere, polom' se pokriva.
Dadoše mu konja vezirova,
Svi trojica uzjahaše
I krenuše prema dvoru svome.
Kad su bili polovicom puta,
Stalno ječi iz srca dubokog Sinjanin Gavrane:
Jao meni do boga miloga,
Jao meni Modro i Sivalju
Di u turske upadoste ruke.
Al' to ljuba ne more da sluša,
Odmoriše malo na livadi.*

I tute ti ponudiše one Gavran Sinjevića da pojede fetu kruva i komadić sira, al' Gavran neće da jede ni da pije. Kad to vidi ljuba Manda vjerna, ona skine burme i prstenje na kojemu je ime Gavranovo ne bi li se junak dosjetio. Kad je Gavran burme pogleda, glasno viče: Jao meni do boga miloga, otkud ovdje moje žene burme. E sad su se dobro upoznali, žena s mužom dobro izljubili, uzjahaše zatim dobre konje i krenuše prema svojoj kući:

*Zdravo došli do svojih dvora,
Zdravo svoju majku nalazio,
Onda bilo, sad se spominjalo
A mi da smo zdravo i veselo!³⁸*

³⁸ Kazivao Ante Gašpar Paškić, moj djed po ocu rođen 1921. u Umčanima. Jedan od trinaestoro djece oca mu Paške, koji se je dvaput ženio. Završio je šest razreda osnovne škole. Događaj koji mu se dogodio u ratu kao

8. PUČKI OBIČAJI

Bija je običaj na petnest dana prije Božića, na Materice, da zet nosi babi rakiju i smokava jerbo bi s tin babi pokaza poštovanje a baba bi njemu nosila isto orase, smokve, bajame i drugo. Na Badnjak, kad se posti, kuva se bakalar i mala dica, osušene svinjske mjehure pucaju, skaču na njih i tako slave taj dan. A gazda kuće bi prid večer donija veliko debelo drvo, to ti je ona krečina, pa bi ulazeći u kuću govori: Valjen Isus i Marija, na dobro van došla Badnja večer! Ukućani bi odgovarali: I svami Bog dâ zajedno!

Pošto bi tada narod ima samo po jednoga gudina, stari ljudi bi o Božiću imali mesa i ako ne bi uspili uštediti toga mesa do Sveta Tri kralja, unda bi in na to rekli: Mlado lito svakomu je sito, a Vodokršće kako komu dođe!

Iza Božića se teško živilo jer bi tada bilo manje gozbe i tako. Kad na Vodokršće pop blagoslovi vodu, ta se voda u kući držala za blagoslov štala. Tako bi se desilo kad bi krava obolila, ili nešto drugo, krstilo bi se ton vodon jerbo bi se mislilo da se tako pomaže. Najstariji član u familiji bi ukida dosta bršljana i krščenu vodu bi ponija sa sobom pa bi škropija kuće s tin i pobaca listove bršljana po cijeloj kući. Grančice bršljana bi utisnija oko vrata i prozora pa u štali oko laštera, u zindaru na kupu a u kokošinjac na vrata. Unda mi molija prvo Očenaš i 'vako:

Blagoslovi Bože kuću ovu

I u njoj obitelj moju.

Blagoslovi Bože štalicu

I u njoj tele i kravicu.

Blagoslovi Bože i koke male

Da svagda nose jaje,

Livade, šume, naše vinograde,

pripadniku partizanskih odreda, obilježio mu je život te ga i danas u skoro 90. godini jednako emotivno i dramatično pripovijeda. Trebao je poslužiti za primjer ostalim partizanima jer ih nekolicina bijaše pobjegla u strahu od nacističke ofenzive, pa su njega odredili strijeljati i baciti u jamu, što je on uspješno eskivirao nakon što je razoružao dva pratitelja i jedva, goloruk, pobjegao. Danas, vitalniji no ikad, provodi u miru i odmaranju umirovljeničke godine.

*Da nam uvijek rodi, dosta grožđa dade.
Sve nas blagoslovi i zdravlja nam daj,
Da moremo molit tebe svaki dan
Amen.*

U veljači, za vrime mačkara, stari bi ljudi išli po kućama i kupili bi meso, jaja, vino i ono šta je ko ima za dat, ćerke moja. Za Poklade bi se pekli uštipci iz jutra a na večer bi se pivac ili kokoš zaklali i naš narod je uvijek govoriya kako je navečer na Poklade Marko Kraljević založija Šarca za večeru, a sutra bi ga iskupija jerbo tu večer nije ima para za večeru.

Korizma bi se bližila, i kâ i danas, postilo bi se na petak, a neko i na utorak. Za Uskrs bi se peklo janje, guče il' ko je šta ima. Načēja bi se pršut koji bi navršija godinu dana, a na 4. travnja bija je običaj da se kaže: Kvatro kvaranto, vrime duranto! To bi značilo da kakvo tada bude vrime, tako će bit i za četrdeset dana. I za Uskrs ti je isto bija običaj da baba zetu nosi jaja ili napravi bilo kakav kolač ili starinske mantule, a to ti je bija kolač od pšeničnog brašna i mladog vina.

Kad je bija Sv. Ante, naš zaštitnik, navečer bi se okupili oko ognjišta i podilili bi se u dvi grupe: na jednu stranu ženske, a na drugu muški. Unda bi ti se prstenkali a to ti je vako bilo: bila je jedna haljina kojom bi se pokrile ruke i prsten bi se stavija u jednu ruku a druga grupa tražila bi taj prsten i ako bi ga našla, taj ide na drugu stranu, u drugu grupu, i tako sve dok se ne nađe.

Na 15. kolovoza kad ti je Velika Gospa, narod bi pravija vršve i krtole i na ramenima bi nosija daleko na sajam ne bi li dobija ulje ili ribu.

U rujnu kad bi bila jemetva, pošto su nan vinogradi tada bili u brdu, grožđe bi se prinosilo doli u mišinama, ali to bi ti nosile cure na leđima, svaka svojoj kući u badnje. Bija je običaj da se mlado vino kad se uskuva ulije u drvenu bukaru i uto se ulije mliko i to bi stari ljudi pili, to ti je bikla.

*U zimsko doba, kad bi se manje išlo na polje, više stalo doma, noći bi bile duže a dani kraći pa bi momci prosili cure i dolazili dva puta u tjednu kod cure, sidili oko ognjišta svi zajedno, tako da ne bi parovi slučajno ikad bili sami. U jednomu kutu je bila upaljena svića – zekuljača i tu bi ti se jedino oni malo odvojili od familije. To bi bilo sve vrijeme šta bi oni proveli zajedno. A momak kad bi otiša od kuće, roditelji bi mu rekli: Gledaj konja širokoga vrata, a divojku kakva joj je majka!*⁴⁰

9. USMENE PRIČE

Usmene priče u hrvatskom jeziku pojavljivale su se pod različitim nazivima kao što su *priče*, *beside* i *legende*. S obzirom na njihov odnos prema zbilji možemo ih klasificirati na zbiljske (realistične) i fikcijske (izmišljene). Podjela prema motivima, temama i oblicima je:

- a) bajka
- b) basna
- c) predaja (povijesne, demonološke, mitske, etiološke, eshatolološke, pričanja iz života)
- d) legenda
- e) anegdota
- f) šale i vicevi
- g) novela⁴¹

9.1. PREDAJA

Predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja dok je *legenda* vrsta priče koja ima vjerski karakter i u čiji se sadržaj vjeruje. U predajama i legendama čovjek je pričajući pokušao odgonetnuti neka svakodnevna pitanja iz svoga okruženja, odgonetavao tajne u sebi i oko sebe. Predaje mogu sadržavati elemente fantastičnog a mjerila po kojima se klasificiraju mogu biti tematska, motivska, funkcionalna i druga. Najbolje bi se mogle klasificirati na:

1. Povijesne

⁴⁰ Kazivala Ljilja Gašpar, rođ. Barbir 1946. u Draževitićima (Barbiri). Završila četiri razreda osnovne škole

⁴¹ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.249.

2. Etiološke
3. Eshatološke
4. Mitske (mitološke) predaje
5. Demonske (demonološke) predaje
6. Pričanja iz života⁴²

9.1.1. DEMONSKE PREDAJE

U ovim predajama se pripovijeda najčešće osobni doživljaj s onostranim bićima. Ta bića u našim predajama su uglavnom vještice, stuhe, irudice, kuga, vukodlaci, đavao, čaratani te razne druge prikaze. Ovakve vrste predaje izazivaju osjećaj straha i upozoravaju slušatelje i čitatelje. Demonološka bića u njima pojavljivala bi se u gluhe noćne sate, kada prođe ponoć i prije prvih pijevaca, na čije kukurijekanje nestanu.⁴³

Usta na zatiljku

Kad san ti ja imala oko šest godina, kad smo navečer spavali, mojoj ti se sestri požednilo, da oće pit vode i gotovo, a bilo već oko ponoć ako ne i više. Unda je moć ćaća iša po vodu tako u srid noći do druge kuće na kraju sela, jer je tamo bija bunar, i kad se vratija, dâ je sestri vode i na to ti se njoj okrenuše usta na zatiljak. Mater moja počela nabrajat, plakat, revat a u drugoj prostoriji do nas diver ti nju čuje i pita je da šta joj bi, a on ti njemu da odma odu po brata mu i da robu od sestre odma odnesu u drugo selo, u Pašičinu, priko brda, u fratra i tako u srid noći. Tako su njih trojica, moj ćaća, stric i ujac došli do fra Ante s baterijon u ruci. Kad su mu došli na vrata, sluga fratrov ih upita ko je u to gluvo doba, i tako kad su oni rekli 'ko su i zašto su došli, fra Ante je blagoslovija sestrinu robu i napravija moći da stave oko vrata ditetu. Prije nego što su pošli doma, fra Ante in je vako reka: Kad se sad budete vraćali, nešto će van pripričit put i zaustavit vas ali vi u ništa ne dirajte! I tako ti se oni vraćaju, i dalje je bilo gluvo doba noći, kad li, na srid ceste kokoš i pilići. A njizi trojica ti onako i

⁴² Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.258

⁴³ Isto, str. 436.

*napraviše, to zaobiđu i dođoše doma. I kad tamo, sestri se usta povратиše naprid, ko da se ništa nije dogodilo.*⁴⁴

Ova je priča navodno istinita, i svjedoci su, kao i moja baka kazivačica još i danas živi. Sestra joj je, o kojoj se radi u priči, već desetak godina pokojna.⁴⁵

Mali čobani

*Moj ćaća ti je jednon iša u Metković radi svoga posla, i kad se je vraća bija je već pokraj Crvenoga grma, a to je bilo u noći, susritne ti jednoga čudnoga čobana koji je bija toliko sitan da je to bilo žalosno. I taj ti je čoban ima šipku u ruci i š njoj crta nešto po putu, a za njin je bilo veliko stado opet malih ovaca ili janjadi, ne znan ti više, ali kažen, sve malo da ne može manje. I moj ćaća ti ton čobanu reče: Dobra večer! Faljen Isus! Kad li tamo, opet na kraju toga stada drugi, isto primali čoban opet tako crta po putu šibon i jednako mu je pozdravija, ali nit prvi nit drugi mu nije odgovorija. Prodoše čobani, prođe stado, i nikom ništa, nikad takve sitne ljude nigdi u životu nije vidija.*⁴⁶

U narodu se vjerovalo da su *vještice* stupile u savez s *đavolom* te da su pogodbu potpisale krvlju. Ta bi ženska osoba đavlu prodala dušu, a on bi joj zauzvrat dao *natprirodne moći*. Zamišljeni prizor vještice bio je da jašu na metli s grbom na leđima i dugim ogavnim nosom. Narod je pripovijedao da su mogle ulaziti kroz ključanicu, da su bludničile s đavolom, jele djecu, pripravlјale raznorazne napitke itd. Postoji razlika između vještice u bajkama i vještice u demonskim predajama. Vještica u prvoj nema imena i u pravilu je zla, dok je u drugoj to stvarna osoba koja je nekome nanijela zlo.⁴⁷

Mada se o *vilama* pripovijeda u mitskim predajama, ovdje ću ih samo dotaknuti jer su spomenute u narednoj priči. One su u predajama uvijek ljepotice u dugim bijelim ili plavim haljinama, duge zlatne kose s modrim ili zelenim očima a moći su im bile nadnaravne. Dolazile bi uglavnom noću i pomagale osim ako bi im se tkogod zamjerio razotkrivši tajnu o njihovu izgledu (jedna noga magareća, konjska ili kozja).

⁴⁴ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

⁴⁵ Kazivala mi je spomenuta Iva Gašpar, baka po ocu, rođena 1932. u Umčanima.

⁴⁶ Kazala mi je spomenuta Zorka Gašpar, moja susjeda, rođena 1942. u Umčanima, udovica Jure Gašpara.

Vila i vištica

Pričali stari ljudi da je bila jedna žena na ovon brdu koja je imala vilinske moći da svaku večer pri svići na vodi igra al' je bila i jedna vištica koja je pravila nered u tom istom mistu. Al' vile da bi se zaštitile od nje su vraćale u kolu i pivale:

- I o brdo, i o drvo, i u polje i pod oras!

Tako su tu zlu ženu izludile i mučile dok se ne bi smirila od zli primisli.⁴⁸

9.1. 2. ESHATOLOŠKE PREDAJE

Eshatološke predaje pričaju o potresnom pojavljivanju ubijene tek rođene vanbračne djece, umrle nekrštene djece i ubijenih odraslih osoba. Radnja i u ovim predajama bi se odvijala noću. Također pričaju o pokojnicima koji bi ustajali iz svojih grobova jer nisu okajali sve svoje grijeha. Naredna priča nije o pokojniku koji se ustao iz groba da se ispovijedi već o pokojniku kojemu se slučajno zamjerio živi čovjek koji mora toga pokojnika ponovo potražiti da bi nastavio normalno živjeti.

Vojska mrtvih

Davno ti je bilo kad je jedan čovik jedanput izaša u noći ispred kuće, pa odma se s vrata pomokrija i isti tren oslipija. Unda mu je neko rekâ da ode vračarin da otkriju šta mu se desilo. Oni mu kazaše da je to neka spodoba koja mu je naudila i da bi triba poč negdi u noći i sačekat nekoga što će proć tudan, ali to misto mora bit da se do tamo ne može slučajno čut pivac da piva u noći. I tako je on iša daleko, daleko i stade na sred puta, kad li naiđe uto neka vojska, mada ti on ništa ne vidi, jerbo je oslipija, ali čuje topot konja i uvati prvoga konja za uzde. I taj koji je bija na konju pita ga: Šta je, šta me zaustavljaš? , a on njemu na to da mu vrati njegov vid. A taj na konju ga pita ko mu je

⁴⁷ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str. 437.

⁴⁸ Kazivala Ranka Barbir, rođ. Gašpar, rođena 1960. u Umčanima. Završila osam razreda osnovne škole. Živi u Draževitićima i s mužem Nevenom se bavi poljoprivredom.

*taj vid odnija i upita tu svoju vojsku ko mu je to napravija. Kad najednom, najzadnji od njih, neki jado pogrbljeni, reče da je to on napravija. I upita ga glavni zašto to napravi, a taj jadničak mu reče da mu je taj slipi pomokrija u njegovu večeru, kad je izaša pišat ispid vrata u noći. I vratiše čoviku na to vid, al on ti nije moga vidit kakva je to vojska, jerbo čin je progleda, njih nestade. Kasnije je reka da je to bila vojska mrtvih.*⁴⁹

Kazivala mi je to sa velikom sigurnošću u istinitost događaja.⁵⁰

9.1.3. ETIOLOŠKE PREDAJE

*Etiološke predaje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva, pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, prezimena, nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, virova te uzroka različitih pojava u prirodi.*⁵¹ Predaja koju sam zapisala je o postanku mjesta u kojem sam živjela od rođenja i u kojem sam odrasla.

O Umčanima

*Prija stotinjak godina, ma i više, prid Turcin su ti bižala četvorica braće Orko, Donko, Treselj i Dragan koji su se prezivali Gašpar. I tako su ti oni došli na ovo malo brdo podno Rilića ne bi li se tu smistili i sagradija ti je svaki sebi svoju suhozidinu. I tako, malo po malo, od četiri kuće nastase ih osam, dok se nije napravilo malo selo. Prvo su se zvali Gašpari, al' kasnije su tu došli ljudi z'drugim prezimenim i govorilo se samo da je to selo na humku, stalno 'tamo na humku, humku' i to ti se 'h' izgubi s vremenom i ostade 'umak' i zvaše ih otad Umčani. Od te braće su ti ode danas ostala imena zemlje za Donkovinu, Treseljavinu, Dragu i Oračić, eno in tamo njihovih zidina još dan danas pa se taj dio nazvâ po njima.*⁵²

⁴⁹ Kazala mi je spomenuta Zorka Gašpar, moja susjeda, rođena 1942. u Umčanima, udovica Jure Gašpara.

⁵⁰ Kazala mi je spomenuta Zorka Gašpar, moja susjeda, rođena 1942. u Umčanima, udovica Jure Gašpara.

⁵¹ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.415

⁵² Kazivala Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece. Završila četiri razreda osnovne škole. Izbjegla u El Shatt 1944. god. Živjelo se suviše teško i bilo je pravo umijeće uopće preživjeti u to vrijeme sudeći po bakinom kazivanju. Znam pouzdano da je život nije nikad nije mazio a pogotovo kad je ostala udovica s šestoro djece a da nije ni četrdesetu navršila. Malo tko je imao takav surov život. I danas se još uvijek bavi poljoprivredom.

9.1. 4. POVIJESNE PREDAJE

O nekim povijesnim događajima za vrijeme Turaka dobila sam dvije priče od Branka Radonića, koji je pak to dobio od bivšeg sveučilišnog profesora u Zadru, Ante Franića.

Dvjestogodišnja turska vladavina Vrgorcem ostavila je, osim kula, bunara i gradina, dosta tragova i u lokalnom jeziku, primjerice skupine kuća u Vrgorcu nazivaju se i dandanas 'komšilucima', a za susjede se kaže da su komšije, ili pak za glavnu ulicu u Vrgorcu i danas zvanu Pijaca, reklo bi se čaršija. I za samo naselje Vrgorac stariji će ljudi reći da je to varoš. Manje je, međutim, poznato da se od toga vremena sačuvala i poneka pričica putem usmene predaje.

Evo takve dvije priče koje mi je djed Toma Franić tridesetih godina prošlog stoljeća znao kazivati u prikladnim prigodama, potaknut nekim stvarnim događajem, redovito bez određenog naslova. S njegovim 'dopuštanjem', a u suglasju s njihovim sadržajem, mogli bismo im dati i naslove. Prvoj bi naslov mogao glasiti:

Ljudska nezahvalnost

Paša odredio da se nekoga vrgorskoga agu zbog nečega kazni strogo kaznom, ali bez prolijevanja krvi. Tako je aga morao jahati na kenjcu bez samara, i to naopako, da mu leđa budu okrenuta prema glavi kenjca, da tijelo presavije prema repu, a glavu priljubi uz kenjčevu leđa i lice prekrije dlanovima da ništa ne može vidjeti okolo sebe. Njegov sluga vodi kenjca s kraja na kraj varoši, od Žbara do Ercegova komšiluka pa natrag. Svatko tko hoće može agu pljunuti i udariti. Dotle aga ne smije podići glavu da vidi tko ga pljuje i udara. Sluga bi agi došaptavao tko ga je pljunuo i udario, a aga bi mu šapatom odgovarao uvijek isto „Eto, i njemu sam mnogo dobra učinio.“

Najednom će sluga zastrašeno agi:

- Nailazi grdna ljudeskara, taj će tebe i kenjca šakom sastaviti sa zemljom.

Aga malko proviri ispod dlana pa će sluzi:

- Neće, ne boj se, taj me neće ni pljunuti ni udariti.

- Kako znaš da neće?

- Znam zato jer njemu nisam ništa dobra učinio.⁵³

Dobar komšija iznad svega

Aga razglasio po Vrgorcu da prodaje kuću. Došao kupac i pita ga pošto kuća.

Aga mu kaže:

- Stotinu cekina.
- U redu, evo stotina cekina. - Izusti kupac i maši se za kesu, a aga će:
- Ne jednu stotinu, već dvije stotine.
- Čas prije rekao si jednu, sad kažeš dvije?
- Za kuću jedna stotina, a za baštu okolo kuće druga stotina.
- Pa dobro, evo ti dvije stotine.
- Ne dvije, već tri stotine.
- Otkuda, bolan, sad najednom tri stotine?!
- Za kuću jedna, za baštu druga, a za dobre komšije treća stotina. Da mi komšije ne valjaju, sve bih ti dao badava, sve bih alalio i otišao u svijet gologuz.⁵⁴

9.2. LEGENDE

Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. Glavni sudionici legendi su najčešće Isus Krist, sveci, svetice, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici. Legende i predaje su bliske jedne drugima, ali element čuda ipak izdvaja legendu i čini je posebnom. U hrvatskoj usmenoj književnosti su najpopularnije legende o propasti Gavranovih dvora te o Isusu Kristu i sv. Petru kad su hodali po zemlji.⁵⁵ Kršćanska pouka je neizostavna sastavnica legende.

Kovač i sv. Ante

⁵³ Ove materijale mi je dao Branko Radonić a njemu zapisao Ante Franić, rođen 1931. godine u Vrgorcu. Danas živi u Zadru kao umirovljenik. Po zanimanju je sveučilišni profesor hrvatskog jezika i književnosti. Radio je na fakultetu u Zadru.

⁵⁴ Ove materijale mi je dao Branko Radonić a njemu zapisao Ante Franić, rođen 1931. godine u Vrgorcu. Danas živi u Zadru kao umirovljenik. Po zanimanju je sveučilišni profesor hrvatskog jezika i književnosti. Radio je na fakultetu u Zadru.

⁵⁵ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.448

Od ove stare Ive, doša ti je oni njezin Mate iz Australije. Bilo ti je to ima više od sto godina. I kad ti on dođe, jedan Šanjić iz Otrića ti u njega zajâ pare da kupi sebi alat za kovanje i malo zemlje, uglavnon ono šta mu je tribalo. I kasnije kad li ovaj iz Australije oće da mu se pare vrate i traži ovoga da mu dâ, al' ovaj ti njemu: "Nit' ti iman para, nit' ću ti ih vratit!". Na to ti čovik jadni iz Australije skroz poludi i svrši u ludnici. I tako na dan kad je bija sveti Ante, naš zaštitnik, 13.6., i ide procesija kroz selo a taj lopuža kuje s tin alaton u svojoj kovačnici. Njega žena unda počela karat da šta radi, što kuje, nek' se ide molit Bogu i svetom Anti i nek' dâ lemuzine. A on njoj na to: "Šta će ti sveti Ante i procesija, ja ću ti dat para!" I kad to reče, nije neg' još jedanput udrija u nakovanj i taj tren se sruši na pod i ostane oduzet. Čak mu je i govor bija otiša, samo je moga izgovorit sinovljevo ime. I unda ti njegova jadna žena išla po vračarama dok nije došla do jedne koja joj 'vako reče: " Ajde jutri prija neg' pivac zapiva, ima ponad tvoga sela jedno brdo, i danas se zove Badanj, ajde tutek di su vilenjaci bili i uzmi sa sobon tikvu u kojoj se voda nosi, tu ćeš nać mali izvor i zagrabi vode pa operi muža š njon. On će ti se nakon toga povratit i opet bit zdrav. Samo, kad se budeš vraćala, na svon putu od toga izvora susrest ćeš silu vojske, ženturača i svačega živoga ali se nikako ne plaši, jerbo ti niko neće ništa, to su samo slanjke (sjenke)." Al' ženu jadnu bilo stra' ić samoj u to doba noći i priplašila se od toga pa na kraju nikad nije ni otišla. I muž joj je tako punih dvadeset pet godin' ostâ oduzet do smrti.⁵⁶

Nek' se krpi bolje i gore

Kad ti je Isus jednon prolazija kroz šumu da dođe do grada, prvu ženu na koju naiđe, Isus upita: " Kako proći kroz šumu?"

Žena tada bila taman nešto vezla i lipo mu dogovori tu i tu da prođe i da tamo pita nekoga kuda dalje. I Isus tako dođe do druge žene koja čuvala ovce i upita je isto i ona njemu isto lipo dogovara da tako i tako napravi i da dalje pita kuda. Isus tako dođe do sljedećeg mista i naiđe na jednog čovika di sidi ispid kuće pa priupita opet:

"Kuda dalje čovječe?"

A on ti njemu na to samo nogom pokazâ da krene tutek i ni riči da izusti koliko je bija lîn.

⁵⁶ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

*I njemu Isus odgovori: "A jesi linac pravi i sve što ćeš dobit da te ne proklinjem je da ćeš se udat za onu ženu prvu do tebe koja mi reče put, samo da ne propadneš u životu. Eto, nek' se krpi bolje i gore!"*⁵⁷

Nema druga nad druga

Kad je odija Isus po zemlji, doša tako do jedne kuće i odredija da mora žena umrit točno u toj kući pa reče ukućanima kad uđe da će tako bit. I upita prvo ćer od te žene:

"Oćeš li ti umrit misto svoje majke?"

Ćer mu odgovori: "Ja ne bi."

Unda Isus upita sina od žene: "Oćeš ti umrit misto svoje majke?"

Sin odgovara: "Ja ne bi."

I priupita na kraju Isus ženinoga muža: "Oćeš li ti umrit misto svoje žene?"

Muž odgovori: "Oću, ako triba odma."

*I Isus na kraju reče: "Nema Boga nad Boga, a druga nad druga."*⁵⁸

O lastavicama

Znaš li ti da je grijota ubit lastavicu il' uopće šta reć protiv nje, ma jok! Pričalo se u narodu odavna da je zmija dušmanica bila ispila dva od tri sunca i kad je tila to treće ispit, lastavica njoj svojini krilon zasmetala i ljudima je ostalo sunce da prižive. I dan danas ti zmiji smeta sunce jerbo oslapi od njega kad ide ravno na nj. Znalo bi se reć:

Lito, lito litanče,

*Crkni, pukni dušmanče!*⁵⁹

⁵⁷ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

⁵⁸ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

9.3. ANEGDOTA

Anegdota je kraći pripovjedni oblik koji tematizira čovjeka u svakodnevnim zgodama, a priča ovisi o kontekstu. Ton im je humorističan i satiričan. Zajedno s nekim drugim podvrstama, poput *vica*, postižu učinkovitost u pričanju.⁶⁰

Prazan doša', prazan se vraća

Jednon ti je prilikon kum Mate doša' do kuma Jure u nedilju na kenjcu, jer ništa drugo nije moglo ić tin stazama i puteljcin. I drago kumu Juri šta ga vidi pa mu reče:

"Zdravo kumašine! Volin da si doša, nego pare!"

Al' ovaj stade prid kućon udarat kenjca jadnoga i kenjac skače, 'oće da uteče.

Kum Jure mu na to: "Šta ti bi kume, okani se kenjca, što ga udaraš?"

A Mate će ti njemu: "Ma nije mi se dâ natovarit pa me sramota jerbo nisan ništa donija!"

A Jure odgovara: "Ne sekiraj se kume, pusti živinu na miru. Kad se nije dâ natovarit od tamo, neće ni od 'vamo!"

*Mate skonta sve i pristade udarat kenjca.*⁶¹

Baba i jaja

Bila jedna baba tamo u Barbirima koja je volila jaja prije svega i jedne večeri su njoj ukućani rekli da iđe leć, da je privršila svaku miru s jajima a ona ti njima na to:

- Dok ovu ne spreden i drugoj guzu ne podpreden i onoga pojeden na somiću, ne iđen leć.

*A na ton somiću bija u tí čas lupež koji je krenija krast jaja pa kad ču babu, dâ se u bižanje. Mislija da je baba vištica a ona mislila na jaje, ne na njega.*⁶²

10. USMENOKNJIŽEVNA RETORIKA

⁵⁹ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

⁶⁰ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.465

⁶¹ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

⁶² Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

Usmenoknjiževna retorika je ono govorenje kojemu je zadaća uvjeriti nekoga u nešto, kazati neke sadržaje takvim govornim umijećem da se pridobije slušatelj i da se tekstom postignu željeni učinci.

Ovi oblici mogu se klasificirati na:

1. basmu
2. zdravicu
3. brzalicu
4. brojlicu
5. kletvu
6. blagoslov/molitve⁶³

10.1. BROJALICE

Brojalica je takav oblik kojim se stvara ritmički i glazbeni ugođaj. To je obično dugačak niz odabranih riječi ponekad s primarnim značenjem izgovorenih riječi, ponekad sa sekundarnim značenjem tih riječi. Neke mogu imati i vjerski karakter a neke su služile kao uspavanke. Zabilježila sam neke oblike igara:

Igre prstiju

*Stari palac kruva prosi,
Kažiputka doma nosi,
Srednji šuti pa se ljuti
A prstenjak sve pojede.
Mali zimac gladan gledâ
Pa se ljuti što mu ne dâ!*⁶⁴

Jedan, dva do neba

⁶³ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str. 503

⁶⁴ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

*Jedan, dva do neba,
Tri, četiri po sjekiri
Pet, šest bit će ples,
Sedan, osan do pol' osam,
Devet, deset ti si mali crven pesek.*⁶⁵

Zabilježila sam kako su malu djecu davno učili brojati prste na rukama, a s posljednjim, najmanjim prstom, postigao bi se posebni zvučni ostvaraj.

Prsti na rukama

*Jednogalo
Dvogalo
Trogalo
Čegalo
Pegalo
Šegalo
Simalo
Dimalo
Davidov
Dak!*⁶⁶

Neke igre bile su naročito popularne te je upravo i sljedeća koju sam zapisala ostala i danas kao jedna od dječjih igara:

Tovar gre

*Tovar gre, neka gre,
Tovar gre, neka gre,
Što mu daješ osude?*⁶⁷

⁶⁵ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

Kazivačica mi je rekla da bi odgovor, tj. zadatak mogao biti bilo kakav, npr. da se ode u susjeda pitati šećera.

Eš beš kalaveš

*Eš beš kalaveš,
Leti hora, Luka lupež,
Petar vanka mrš!*⁶⁸

Još jedna igra za koju mi je kazivačica dala bilo koje osobno ime za primjer.

11. MIKROSTRUKTURE

U mikrostrukture ubrajamo *poslovice* (prirječja) i *zagonetke*. One su i najbrojnija usmenoknjiževna vrsta a neke od njih su prepoznate u svim krajevima i koristi ih gotovo svaki čovjek.⁶⁹

11.1. ZAGONETKE

Zagonetka (zganka) je minijatura književna forma binarne strukture, sastavljena od *pitanja* (zagonetljaj) i *odgovora* (odgonetljaj). Zagonetkama se provjeravala intelektualna zrelost mladeži te su također služile za razonodu u raznim prilikama. Njihov poetski svijet obuhvaća veliki broj motiva i tema a govorile su se i u prozi i u stihovima.

*Šta je to:
Svitlo, maleno,*

⁶⁶ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

⁶⁷ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

⁶⁸ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

⁶⁹ Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet u Splitu, 2008., str.524

Cili svit zabadalo, samo sebe nije?

Odg: Igla

Šta je to:

Četri brata idu po svitu,

Jedan za drugin trče,

Ne mogu se uvatit.

Odg: Točkovi

Šta je to:

Pet braće kuću grade

A nijedan od njih u njoj spavat neće.

Odg: Igle i čarape

Šta je to:

Ono zijeva, a jezika nema?

Odg: Škare

Šta je to:

Ide žuna priko korduna,

Drvena repa i gvoždena kljuna?

Odg: Kramp ili mašklin

Šta je to:

Puna škola đaka a nigdi vrata?

Odg: Šipak

Šta je to:

Lonac vrije a pod njim vatra nije?

Odg: Badanj i drop

Šta je to:

Ćućur dršće nasred kuće

Odg: Stap

Prizivanje proljeća

Spari, spari sparoga,

Dat ću ti ja dva roga!

Kada dođe Blagovist,

*Dat ću ti smokov list!*⁷⁰

11.2. POSLOVICE

Poslovica je precizna slikovita izreka. To je usmenoknjiževni oblik i sve što je blisko poslovičnom izričaju uglavnom znači da je lijepo, sretno, uspješno sročena opća istina, temeljena na iskustvu. Kad god su u upotrebi, govoru daju ozbiljnost i težinu.

Poslovice bi se često tumačile prema tematskom kriteriju pa bi tako ulazile i u izvanknjiževnu literaturu. Postoje onda poslovice koje govore istine o šumarstvu, ribarstvu, majci, ljubavi, braku, ženi itd. Međutim, teško je govoriti o obradi neke teme u određenoj posloviци jer se zapravo radi o zaustavljenoj slici u svakodnevnom životu. Umjesto prema tematici, napravljena je podjela prema rematici, tj. prema njihovom semantičkom sažetku na:

⁷⁰ Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece.

1. Historijske poslovice
2. Etnološko semantičke poslovice
3. Filozofsko semantičke poslovice
4. Politološko semantičke poslovice
5. Sociološko semantičke poslovice⁷¹

Politološko semantičke poslovice

Tuđe nemoj, svoga ne daj.

Koga su zmije klale, i guštarice se boji.

Sociološko semantičke poslovice

Što 'oće ôća, neće néća a treća jedvo i dočekala. (o djevojkama)

Bolje ti je crkvu razorit, nego momka s curon zavaditi!

Bolje bit dobar, nego modar.

Skladna braća u petak meso idu, a neskladna nisu ni na Božić.

Što nađeš ne kaži, što izgubiš ne traži.

'Ko do podne s đavlon tikve sadi, od podne mu ih o glavu razbija.

Sidine u glavu, pamet u stranu.

Svako jutro jedno jaje, organizmu snagu daje.

⁷¹ Josip Kekez, *Poslovice i njima srodni oblici*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1984.

Božić u nedilju, janje o ledinu. Božić u utorak, prazan pritorak.

Više valja pošten glas, nego zlatni pês.

Dvi se ribe na gradelin pekle, jedna drugoj nije virovala!

Tuci me mužu, al' jezika ne moš istuć!

Jedne gaće, ništa gaće, dvoje gaće štogod gaće a treće gaće taman gaće!

Što visi, nek' otpada.

Kako posiješ, tako ćeš i žeti.

Kad tuđu koku izdeš, svoju veži za nogu.

'Ko se Bogu priporuči, od sebe ga ne odluči.

Kolač voska, svemu svitu dosta.(sunce)

Od svakoga miseca oškrni, Martu dorani. Marač makne, troje smakne.

'Ko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrije.

Babi nestalo bisa pa namakla prase.

Etnološko semantičke poslovice

Šukadare bukadare, priko brda nikadare!

Filozofsko semantičke poslovice:

Bolje naoposo, nego naopako.

'Ko tvrđe veže, lakše driši.

Jao mu ga do smrti, 'ko se u zlo uprti.

Sidi krivo, reci pravo!

Svega će bit', nas neće.

I dva loša ubiše Miloša.

Vakat slamu prodaje.

Više zna čovik i kenjac nego sam čovik.

Što god činiš, sebi činiš. Ili dobro ili zlo.

'Ko muči, dva uči.²⁴

²⁴Kazala mi je spomenuta Neda Gašpar, moja baka po majci, rođena 1935.

12. RJEČNIK NEPOZNATIH RIJEČI

B

bikla – piće od mladog vina i mlijeka

brenovao – obojio

brez – bez

C

cuni - riječi u uspavankama bez posebnog značenja, samo kao ritmički udar

D

diver – djever

driši – odvezuje

G

gnjizdur – gnijezdo

gradelin – gradela

H

hambar - žitnica

I

iđe –ide

iša – otišao

izdeš – pojedesh

iznija – izmislio

J

jadovitu – žalosnu

jemetva - jematva

K

kartija - papit

kitna - ukrasnu

korubina – kukuruzova komušina

kovrljaš – riječ bez posebnog značenja, u svrsi ritma

L

lad – hlad

laštera – vrata na staji

lemuzina – milodari

linac - lijenčina

M

misto – umjesto

moremo - možemo

N

nikadare - nikad

nini – riječi u uspavankama bez posebnog značenja, samo kao ritmički udar

O

obetala – obećala

odgoni – obrani

oguzine – stražnjica

oklen – odakle

oškrni – odvoji

otkrojio - otkinuo

P

podgojit – odgojiti

podpreden – ispredem

poganica – zla žena

polize - liže

pomada – šminka

povratin – vratim

pripočine – odmori

priprodaji – preprodaj

pitorak - staja

S

sakovali – kovati

sici – sijeci

sidine - sijede

svitli - svijetli

Š

šarovita - šarena

T

tancaj - pleši

terluci – pletene čarape koje su se navlačile preko tanjih

tilo – tijelo

tudan – tamo

tutek - tu

U

unda – onda

V

vakat - vrijeme

valjen - hvaljen

virna – vjerna

vršve – vrše, pravljene od šibe za lovljenje ribe

Z

zajala – posudila

zamoljiva - moli

zava – zaova

zdllica – zdjelica

zekuljača - svijeća

zindar - svinjac

Ž

žicukati – ometati, smetati

13. ZAKLJUČAK

U uvodnoj riječi sam načela teze o položaju usmene naspram pisanoj književnosti. Doista, pismena književnost jest uzela primat nad usmenom, ali dok postoje zapisivači koji umiju doći do onih koji prenose raznorazne usmeno-književne oblike vrijedne pažnje, usmena književnost će živjeti i itekako ostaviti traga za sljedeće naraštaje.

Prije svega, svjedoci smo vremena koje nije blagonaklono prema tradiciji, a pod tim mislim na sve ono što vuče stoljetne korijene i što je oblikovalo našu povijest i sve to što pripada prošlosti tamo se želi i ostaviti. Doduše, nerijetko se pojedinci hvale i busaju svojim znanjem u različite svrhe kad dođe u pitanje slava davnih, ponositih vremena i kad govor završi, završi i sjećanje na ta vremena. Vjerujem da usmena građa nije konačna, odnosno da ima autentičnog nezapisanog materijala koji samo čeka prave pronalazače željne da obogate usmeno-književni opus. Možda su neki od potencijalnih kazivača tu, odmah pored nas i tek čekaju da ih se priupita, da se im se približi i da se poštuje ono što su sačuvali kroz čitav život.

Međutim, mnogi kazivači su suočeni danas sa svojevrsnim podcjenjivanjem i dočim ih upitamo o nečemu «iz naroda», često će se nećkati i uopće bilo što htjeti podijeliti jer su svjesni da moderno vrijeme ne mari previše za staro. U svom terenskom radu sam morala danima probijati zid nelagode i nesigurnosti što se stvorio kod kazivača pošto su smatrali da sve što ih ja pitam je bezvrijedno i svako malo bi mi odgovorili: «Šta će ti to, to je bilo pa prošlo.» Naposljetku, kao što sam već u početku spomenula, kad su se otvorili sami su mi dolazili i nagomilavali priče.

Svoje zapise sam pokušala staviti u kontekst onodobnih prilika, teškog života i mukotrpnog rada. Najviše sam zabilježila kratke oblike a manje beskrajno duge pjesme, kako lirske tako i epske. Čini mi se da je narod u Umčanima, a i u okolnim selima, najviše volio kratiti vrijeme tada popularnim gangama. Tako se kazivačica koja mi je rekla gotovo sve gange u ovom radu pohvalila da je bila među najboljim djevojkama kad je u pitanju ples u kolu i pjevanje gange, a kaže da je ljudima to bila najjednostavnija i najpotpunija zabava i užitak. Kada se danas na nekom mediju čuje ganga ili pak rera, prvo što će «moderni» čovjek pomisliti je da je to primitivno i prije svega seljački. No, svatko tko razmišlja na taj način zaista nema niti elementarno znanje a kamoli poštivanje prema povijesti, pa ni prema svome narodu. Jer, to «primitivno» i to «seljačko» je naš identitet, naša vrijednost i ostavština, to smo mi.

SAŽETAK

Svoj diplomski rad napisala sam na temelju zapisa koje sam prikupila na području Vrgoračke krajine, točnije u zaseoku Umčani, a neke umetnute priče koje sam dobila, odvijale su se upravo na području današnjeg Vrgorca. Kazivači su mi većinom bili u srodstvu, osim bliže susjede i jedne mještanke.

Kao što je navedeno u uvodu, dio materijala prikupljen je već 2004. godine, a preostali dio je sakupljen tokom ovog mjeseca. Kod određenih kazivača je bilo problema pri prisjećanju, pa sam danima morala iste propitivati ne bi li došla do onog blaga što već godinama leži pod prašinom u njihovim životima.

Isprva sam mislila da će mi samo oni u dubokoj starosti moći nešto kazati iz «starih vremena» tako da zaista saznam malo više o vlastitim precima, međutim, ispalo je da su mi oni nešto mlađi dali najveći dio materijala. Nakon spomenutih problema s prisjećanjem, ipak sam uvidjela da su najvrjedniji oni kazivači koji umiju prenijeti ono što su sačuvali i koji to isto govore sa cijelim srcem.

Izgovorena je riječ najbitnija, odnosno njena autentičnost i originalnost, stoga sam sve zapise tako i zabilježila i uklopila u ovaj rad. U istraživanju sam sakupila najveći broj gange, a bilo je i poslovica, zagonetki, predaja, legendi, brojalice i dr.

Danas, nakon što je prikupljanje završilo, građa klasificirana i pojašnjena, moje viđenje usmenoknjiževnog blaga na području na kojem su me rodili i odgojili je daleko drugačije nego prije ovog procesa. Tek sad spoznajem i osjećam što su bili moji preci, koji život je prethodio mojemu i koju važnost je imao, a da mu nije mu bila pridavana.

SUMMARY

I wrote my graduate work on the basis of documents that I gathered in the area Vrgoračka krajina, more precisely in the village of Umčani, and some inserted stories which I was given to were set exactly in the area of modern Vrgorac. The tellers were mostly in my kinship, except my nearest neighbor and one native woman.

As it was stated in the introduction, one part of the material was already gathered in 2004, and the rest was gathered during this month. There were some problems with certain tellers while remembering, so I had to question them for days in order to reach the treasure that lies under the dust in their lives for years.

At first, I thought that only those in a very old age could tell something from 'old times' so that I could actually find out a little more about my ancestors, however, it turned out that those younger ones gave me the largest part of this material. After previously mentioned problems with remembering, I realized that the most significant are those tellers who have the competence to share what they have preserved and who can tell it from the bottom of their heart.

Spoken word is the most important one, actually its authenticity and originality, therefore all of my documents are written and incorporated within this work exactly in that way. In my research I gathered a large amount of two-verse poems called 'ganga', but there were also proverbs, riddles, legends, examples of microstructure called 'brojalica', etc.

Today, after the collecting process has ended, after the material has been classified and elaborated, my perception of folk literature in the area that I was born and raised has changed significantly. Only now I realize and feel what my ancestors were, what was their life like and what importance it had, but it hasn't been attached to it.

IZVOR

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača i kazivačica:

Iva Gašpar, baka po ocu, rođ. Gašpar, 1932. u Umčanima. Završila četiri razreda osnovne škole. Kad bi mi pričala kakvim je životom živjela, u ovoj bi mi rečenici sve rekla: "A kako je bilo! Bilo ti je tako jednon da san znala do podne kopat na polju a odma iza podne išla rodit dite, nije se nikad stajalo!" S majkom, bratom i sestrom izbjegli 1944. u Egipat u El Shatt, u nepreglednu Sinajsku pustinju, da bi tu proveli 18 mjeseci zajedno s 26 tisuća ljudi. Danas više ne radi u polju, već u odmoru provodi umirovljeničke dane.

Zorka Gašpar, moja susjeda, rođ. Gašpar, 1942. u Umčanima, udovica Jure Gašpara. Završila četiri razreda osnovne škole i čitav se život bavila poljoprivredom. Kazivala mi je s popriličnom mukom jer je sjećanje po tom pitanju već godinama slabo služi i ono što sam uspjela zapisati dijelom je u stihu a dijelom u priči. Završila je kazivanje s obeshrabrujućom konstatacijom za moj daljnji rad: *'Tko ti god išta zna, svaki je već pokojni!'* Živi u Umčanima sa sinom, nevjestom, dvoje unučadi i netom rođenom praunukom.

Ante Gašpar Paškić, moj djed po ocu rođen 1921. u Umčanima. Jedan od trinaestoro djece oca mu Paške, koji se je dvaput ženio. Završio je šest razreda osnovne škole. Događaj koji mu se dogodio u ratu kao pripadniku partizanskih odreda, obilježio mu je život te ga i danas u skoro 90. godini jednako emotivno i dramatično pripovijeda. Trebao je poslužiti za primjer ostalim partizanima jer ih nekolicina bijaše pobjegla u strahu od nacističke ofenzive, pa su njega odredili strijeljati i baciti u jamu, što je on uspješno eskivirao nakon što je razoružao dva pratitelja i jedva, goloruk, pobjegao. Danas, vitalniji no ikad, provodi u miru i odmaranju umirovljeničke godine.

Ljilja Gašpar, rođ. Barbir 1946. u Draževitićima (Barbiri). Završila četiri razreda osnovne škole. Danas živi s mužem Perom u Umčanima, gdje se bave poljoprivredom.

Vesela i vedra, izgledala je kao da je jedva dočekala da joj se uz kazivanje vrati miris prošlih "lipih vrimena".

Neda Gašpar, moja baka po majci, rođ. Gašpar, 1935. u obitelji zidara Josipa Gašpara koji je imao još četvero djece. Završila četiri razreda osnovne škole. Izbjegla u El Shatt 1944. god. Živjelo se suviše teško i bilo je pravo umijeće uopće preživjeti u to vrijeme sudeći po bakinom kazivanju. Znam pouzdano da je život nije nikad nije mazio a pogotovo kad je ostala udovica s šestoro djece a da nije ni četrdesetu navršila. Malo tko je imao takav surov život. Tebi najviše hvala.

Ranka Barbir, rođ. Gašpar, rođena 1960. u Umčanima. Završila osam razreda osnovne škole. Živi u Draževitićima i s mužem Nevenom se bavi poljoprivredom.

LITERATURA

1. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
2. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.
4. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008.
5. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, 43 (3), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 414-440
6. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, 42 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2007.
7. Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 369-390.
8. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008, str. 67-91.

9. Dragić, Marko, *Deset kamenih mačeva: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (I)*, Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1999.
10. Dragić, Marko, *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (II)* Mala nakladna kuća Sveti Jure i Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL, Baška Voda – Mostar - Zagreb 1999.
11. Dragić, Marko, *Duša tilu besidila*, (Hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine), Mala nakladna kuća Sveti Jure, Baška Voda, 1997.
12. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
13. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005.
14. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
15. Kutleša, fra Silvestar *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
16. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
17. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
18. *Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
19. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
20. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996.

